

Anna HUDECOVÁ
Barbora KOVÁČOVÁ (Eds.)

EXPRESÍVNE TERAPIE VO VEDÁCH O ČLOVEKU 2019

Ružomberok 2019

© VERBUM – vydavateľstvo KU
© (Eds.), Anna HUDECOVÁ, BARBORA KOVÁČOVÁ

KONFERENČNÝ ZBORNÍK JE ZOSTAVENÝ Z PRÍSPEVKOV, KTORÉ ODZNELI AKO SÚČASŤ 6. ROČNÍKA VEDECKEJ KONFERENCIE S MEDZINÁRODNOU ÚČASŤOU S NÁZVOM EXPRESÍVNE TERAPIE VO VEDÁCH O ČLOVEKU 2019, KTORÁ SA KONALA 17. JANUÁRA 2019.

RECENZENTI:

PROF. PAEDDR. JAROSLAV UHEL, PHD.
PEDAGOGICKÁ FAKULTA UMB V BANSKEJ BYSTRICI

DOC. PHDR. STANISLAV BENČIČ, PHD.
PANEURÓPSKA VYSOKÁ ŠKOLA V BRATISLAVE

VEDECKÍ GARANTI KONFERENCIE:

PROF. PAEDDR. ANNA HUDECOVÁ, PHD.
PROF. PAEDDR. VLADIMÍR LABÁTH, PHD.
PROF. PAEDDR. MILAN VALENTA, PH.D.
PROF. PAEDDR. DANIELA VALACHOVÁ, PHD.
DOC. PHDR. STANISLAV BENČIČ, PHD.
DOC. PAEDDR. TOMÁŠ JABLONSKÝ, PHD.
DOC. PAEDDR. VLADIMÍR KLEIN, PHD.
DOC. PAEDDR. BARBORA KOVÁČOVÁ, PHD.
DOC. PAEDDR. KAREL NEUBAUER, PH.D.
DOC. MGR. MICHAL RŮŽIČKA, PH.D.
DOC. PHDR. MIRIAM SLANÁ, PHD.
DR. HAB. DANUTA GRZESIAK - WITEK
DR. HAB. ALEKSANDRA SIEDLACZEK - SWED

ZA JAZYKOVÚ ÚPRAVU PRÍSPEVKOV ZODPOVEDAJÚ AUTORI.

VERBUM – VYDAVATEĽSTVO KATOLÍCKEJ UNIVERZITY V RUŽOMBERKU
HRABOVSKÁ CESTA 5512/1A, 034 01 RUŽOMBEROK

ISBN 978-80-561-0701-0

OBSAH

ÚVODNÉ SLOVO.....	6
SOLA GRATIA: SPIRITUALITA V UMENÍ JAROSLAVY ŠICKOVEJ – FABRICI.....	9
CESTY UMENÍM SOCHÁRKY JAROSLAVY ŠICKOVEJ – FABRICI <i>Luba Belohradská</i>	11
SEKCIA 1) ART V TERAPII	
TERAPEUTICKÝ POTENCIÁL HLINY <i>Tímea Bartková , Erika Rosiarová, Monika Piliarová</i>	14
IMPROVIZÁCIA AKO NÁSTROJ SEBAEXPRESIE A SEBAUSKUTOČNENIA V EDUKAČNEJ A TERAPEUTICKEJ PRAXI <i>Michaela Guillaume</i>	19
WORKSHOP ZAMĚŘENÝ NA EXPRESIVNÍ PRÁCI S EMOCEMI PRO MLÁDEŽ PROBLÉMY V CHOVÁNÍ <i>Lucie Hájková</i>	29
VYUŽITIE BIBLIODRÁMY PRI PRÁCI S AGRESIVITOU U DETÍ PREDŠKOLSKÉHO VEKU <i>Zuzana Chanasová</i>	40
KOMPARÁCIA PRÍSTUPOV V DRAMATOTERAPII <i>Ivana Lessner Lištiaková</i>	47
MOŽNOSTI KOMUNIKACE S OSOBAMI S NEUROKOGNITIVNÍ PORUCHOU V RÁMCI INDIKACE DRAMATERAPEUTICKÉ INTERVENCE <i>Oldřich Müller</i>	55
VÝVINOVÁ BIBLIOTERAPIA AKO PROSTRIEDOK PRÍPRAVY NA VÝVINOVÉ ÚLOHY PREDŠKOLSKÉHO VEKU DETÍ <i>Barbara Valešová Malecová</i>	63
PODPORA ODOLNOSTI CEZ VÝTVARNÚ METAFORU ZAMERANÚ NA PRÁCU TELOM <i>Zuzana Ťulák Krčmáriková</i>	73
FARBA VO VÝTVARNOM ZOBRAZENÍ (Z VÝSKUMU) <i>Daniela Valachová</i>	86
SEKCIA 2) PRIENIKY UMENIA VO VÝCHOVE	
POHLADY NA PRIRODZENÉ AUTOTERAPEUTICKÉ KVALITY UMELECKÉHO VYJADRENIA <i>Xénia Bergerová</i>	94

VÝZNAM TVORIVEJ DRAMATIKY PRI ROZVÍJANÍ EMOCIONÁLNEJ INTELIGENCIE DEŤÍ <i>Zuzana Geršicová</i>	101
ROZPRÁVKA V DRAMATICKEJ VÝCHOVE AKO PROSTRIEDOK ROZVÍJANIA SOCIÁLNYCH ZRUČNOSTÍ <i>Monika Homolová</i>	112
EXPRESIVITA V DIELE JÁNA GAVURU – MALÁ ŠOU OBRÁZKOV A VERŠOV <i>Silvia Kaščáková, Zuzana Chanasová</i>	119
AKČNÉ UMENIE V ŽIVOTE ČLOVEKA <i>Barbora Kováčová, Eva Hnatová, Michal Bartko</i>	125
VÝTVARNÁ PODOBA EXPRESÍVNÝCH PREJAVOV DEŤÍ V PREDŠKOLSKOM VEKU <i>Lucia Minichová</i>	132
DIALÓG OBRAZU A SLOVA VO VÝTVARNEJ EXPRESII <i>Daniela Valachová</i>	143
TVORIVÁ DRAMATIKA AKO ZÁŽITKOVÁ METÓDA PRI PRÁCI S DEŤMI V ŠKOLSKOM KLUBE DEŤÍ <i>Božena Švábová</i>	150
SEKCIA 3) PODPORA JEDINEČNOSTI ČLOVEKA	
PODPORA KOMUNIKÁCIE U ĽUDÍ S VIACNÁSOBNÝM POSTIHNUTÍM V MULTISENZORICKOM PROSTREDÍ <i>Zuzana Fábry Lucká</i>	162
IDENTIFIKÁCIA, ANALÝZA A INHIBÍCIA LATENTNE AGRESÍVNEHO KONANIA DEŤÍ V OBDOBÍ PREDŠKOLSKÉHO VEKU <i>Mária Gallová, Barbora Kováčová, Anna Hudecová</i>	169
INTERDISCIPLINÁRNA SPOLUPRÁCA PRI KOMPLEXNEJ PODPORE ŽIAKOV S ŤAŽKÝM A VIACNÁSOBNÝM POSTIHNUTÍM <i>Jana Hrčová</i>	176
TECHNICKÉ VZDELÁVANIE V MATERSKÝCH ŠKOLÁCH V KONTEXTE KOGNITIVISTICKEJ EDUKAČNEJ KONCEPCIE <i>Zlatica Hul'ová, Dominika Molnárová</i>	188
DOMÁCE VZDELÁVANIE AKO JEDNA Z MOŽNOSTÍ VZDELÁVANIA ŽIAKOV SO ŠPECIÁLNYMI VÝCHOVNO-VZDELÁVACÍMI POTREBAMI <i>Martina Magová, Elena Krkošková</i>	197
KOGNITIVISTICKÁ KONCEPCIA VÝCHOVY A VZDELÁVANIA V PRAXI SÚČASNÝCH MATERSKÝCH ŠKÔL <i>Dominika Molnárová, Zlatica Hul'ová</i>	206
OTVORME DVERE, OTVORME MYSEĽ <i>Monika Piliarová, Soňa Lovašová</i>	214

KOGNITÍVNY TRÉNING PAMÄTE SENIOROV <i>Andrea Seberini</i>	223
PRÍBEH (NE)JEDNÉHO UČITEĽA – THE STORY OF A TEACHER <i>Timea Tóthová</i>	232
ROZVOJ DETSKEJ SPIRITUALITY AKO SÚČASŤ SOCIÁLNEHO ROZVOJA <i>Gabriela Šarníková</i>	238
FARBA VO VÝTVARNOM ZOBRAZENÍ ŽIAKOV V MLADŠOM ŠKOLSKOM VEKU <i>Daniela Valachová</i>	247

KOMPARÁCIA PRÍSTUPOV V DRAMATOTERAPII⁸

COMPARING DRAMA THERAPY APPROACHES

Ivana Lessner Lištiaková⁹

ABSTRAKT

Autorka v príspevku porovnáva viaceré prístupy v dramaterapii z hľadiska teoretických východísk a používaných metód. Prehľad zahraničnej literatúry a zrealizovaných výskumov dopĺňa kvalitatívnou analýzou pozorovaní dramaterapeutických stretnutí.

KEÚČOVÉ SLOVÁ

Dramaterapia. Psychodráma. Vývinové premeny. Rolová teória. Neurovývinová dráma.

ABSTRACT

The author of the paper compares several approaches in drama therapy from the perspective of their theoretical frameworks and methods used. A review of literature and conducted research is supplemented by a qualitative analysis of observations of drama therapy sessions.

KEYWORDS

Drama therapy. Psychodrama. Developmental transformations. Role theory. Neurodevelopmental drama.

---

⁸ Predmetný príspevok bol pozvaným príspevkom na konferencii Expresívne terapie vo vedách o človeku 2019, ktorá sa konala 17.januára 2019 na Pedagogickej fakulte Katolíckej univerzity v Ružomberku.

⁹ Department of Special Educational Needs and Inclusion, Faculty of Education and Humanities, University of Northampton, Waterside Campus, University Drive, Northampton, NN1 5PH, United Kingdom, e-mail: Ivana.LessnerListiakova@northampton.ac.uk

DRAMATOTOTERAPIA

Dramatoterapia je podľa Jennings (1987) chápaná ako skupinový proces, ktorý skúma vzťahy medzi členmi skupiny prostredníctvom metafory na rozličných úrovniach. Podľa Pitruzzellu (2004) ide o formu dramatického umenia, ktorá sa sústreďuje na posilnenie zdravia a duševnej pohody. V riadenej explorácii na vytvorenom javisku poskytuje ľuďom príležitosti preskúmať rozličné spôsoby bytia vo svete a s ostatnými ľuďmi. Prvky, ktoré tvoria bezpečnú, dramatickú realitu sú hra, naratív a rola (Graniger, 1997 podľa Pitruzzellu, 2004). Podobne aj Landy (1994, 2008) hovoril o role a príbehu ako hlavných komponentoch dramatoterapeutickej práce.

Dramatoterapia predstavuje prístup zameraný na podporu duševného a psychosomatického zdravia a pohody prostriedkami dramatického umenia a konania (Lištiaková, Valenta, 2015).

V rámci **vývoja dramatoterapie** vznikli viaceré dramatoterapeutické školy s vlastným prístupom. Johnson et al. (2009) uviedli, že spojenie medzi dramatoterapeutickými prístupmi spočíva v dôvere v terapeutický potenciál drámy a divadla, napriek odlišnostiam v teórii a v metódach, ktoré jednotlivé dramatoterapeutické prístupy používajú. Jones (2007) identifikoval spoločné princípy dramatoterapie a nazýva ich kľúčovými procesmi. Patria medzi ne stelesnenie alebo dramatizácia tela, projekcia, empatia a odstup, rolová hra a personifikácia, prepojenie drámy a každodenného života a jeho transformácia.

V nasledujúcom príspevku budú stručne predstavené viaceré dramatoterapeutické prístupy: **psychodráma, vývinové premeny, rolová teória a neurovývinová dráma** z hľadiska ich teórie, metód a zrealizovaného výskumu, analyzované prostredníctvom kľúčových procesov.

PSYCHODRÁMA

Morenova psychodráma predstavuje základný kameň dramatoterapie v zmysle uplatnenie dramatických prostriedkov v psychoterapii. Psychodráma ovplyvnila nielen vývoj dramatoterapeutických smerov, ale aj iných psychoterapeutických škôl a prístupov. Metódy ako výmena rol sa používajú v poradenstve i koučingu. Psychodráma sa považuje za jeden z prístupov v dramatoterapii (Johnson, Emunah, 2009), metódu dramatoerapie (Majzlanová, 2004), alebo samostatný psychoterapeutický prístup príbuzný dramatoterapii (Valenta, 2006). V psychodráme sa prostredníctvom bdelej pozornosti publika (účastníkov skupinového stretnutia) vytvára bezpečný priestor na javisku. Protagonista prehráva situácie z reálneho života a vyberá si pomocných hercov, ktorí znázorňujú ďalšie osoby. V psychodráme sa rúcajú hranice času a priestoru, čo umožňuje rekonštrukciu minulosti a súčasnosti iným spôsobom. Psychodráma využíva techniky ako Výmena rol alebo Dvojník, ktoré prispievajú k porozumeniu a empatii. Podľa výskumu Cruz et al. (2018) sa v psychodráme používa týchto 11 kľúčových techník: monológ, dvojník, výmena rol, vsunutie odporu, sochy, sociálny atóm, sprostredkujúce predmety, hry, sociometria a nácvik rol. Terapeut si zachováva rolu režiséra, je plne prítomný a podporuje klientov vnútorný proces cez výber prostriedkov psychodrámy, ktoré posúvajú dej a prežívanie (Garcia, Buchanan, 2009).

V psychodráme sa človek učí prebudiť svoju kreativitu a naštartovať spontánne (nie impulzívne) konanie. Psychodráma nie je len o nácviku rol. Moreno popísal ciele psychodrámy

v troch rovinách: katarzia, vhl'ad a transpersonálne spirituálne prepojenie. Rozlišoval pri tom medzi tzv. katarziou abreakcie a katarziou integrácie (ibidem). Môžeme teda hovoriť o zmenách na behaviorálnej, emocionálnej, kognitívnej a sociálno-spirituálnej úrovni (Lištiaková, 2015). Katarzia abreakcie znamená úplné vyventilovanie emócií, zaplavenie emóciami a možnosť nechať ich plynúť a odísť. Ku katarzii abreakcie môže dôjsť počas emocionálne nabitých scény, ktorú protagonista prehráva na scéne. Aj diváci môžu v rôznych momentoch zažiť emocionálnu katarziu, keď sledujú dej, ktorý sa priamo alebo metaforicky spája s podobnými skúsenosťami z ich vlastného života. Emocionálne uvoľnenie umožňuje ďalej katarziu integrácie, ku ktorej nemusí dôjsť počas terapeutického stretnutia. V psychodráme sa racionálna reflexia nerealizuje hneď po stretnutí, pretože proces pochopenia ešte neprebehol. Katarzia integrácie znamená hlbšie emocionálne a racionálne porozumenie, ku ktorému človek postupne dospieva v bežnom živote, ako sa skúsenosť z terapeutického prehrávania integruje s každodennou realitou.

UKÁŽKA A ANALÝZA VYBRANEJ TECHNIKY PSYCHODRÁMY

Dvojník – protagonista prehráva situáciu z reálneho života, pričom osoby sú zastúpené pomocnými hercami, ktorí dostali inštrukcie o prežívaní a správaní osoby, ktorú hrajú a sú označené vybraným symbolom, napríklad farebnými šatkami, ktoré reprezentujú ich vlastnosti (kľúčový proces dramatickej projekcie). Keď sa zdá, že protagonista je zaseknutý v určitých slovách alebo nejakom vnímaní situácie, prípadne stráca slová, terapeut situáciu rozpozná a slúži ako dvojník. Keď rozpozná, že protagonista možno úplne nevyjadruje to, čo si myslí alebo cíti, pristúpi k nemu, dotkne sa jeho ramena a hovorí z pozície dvojníka v prvej osobe. Protagonista sa následne rozhodne, či „nápovedu“ zopakuje, alebo pozmení. V každom prípade hlas dvojníka slúži na uvedomenie si a priznanie vlastného vnútorného hlasu.

V psychodráme sa prehráva realistický príbeh (kľúčový proces prepojenia drámy a reálneho života prostredníctvom rolovej hry a personifikácie), ale umožňujú sa imaginatívne riešenia, posun v čase do minulosti alebo budúcnosti. Terapeut funguje ako režisér procesu, ktorý umožňuje presun medzi scénami a scenármi a zároveň stojí pri klientovi a sprevádza ho. Proces sa odohráva pred publikom, ktoré slúži ako svedok.

ROLOVÁ TEÓRIA

Podobný princíp prepojenia medzi telom a mysl'ou ako terapeutického faktoru nachádzame naprieč všetkými dramatoterapeutickými prístupmi. Landy (1994, 2009), autor rolovej teórie a metódy hovoril o estetickom odstupe (estetickom odstupe) ako nástroji v dramatoterapii, ktorý prostredníctvom približovania a odd'ovania techniky k telu a od tela slúži k pochopeniu. Stelesnenie v technikách ako hranie rol umožňuje znížiť estetickú distanciu – technika je realizovaná cez telo, bez odstupe.

Človek priamo cez fyzické pocity precítiťuje emócie prehrávanej roly a zvyšuje tak svoje empatické emocionálne porozumenie. Akoby bol skutočne „v koži“ niekoho iného. Naopak, ak človek potrebuje získať nadhľad, zorientovať sa v emocionálne nabitých situáciách, dramatoterapeut navrhne využitie techník, ktoré sú vzdialené od tela, nerealizujú sa hraním roly, ale cez sprostredkované objekty, napríklad prostredníctvom bábky alebo figúrok v piesku.

Tieto techniky pracujú s princípom projekcie a vďaka väčšej estetickej distancii pomáhajú človeku porozumieť komplikovaným vzťahom, či situáciám.

Rolová teória a metóda je postavená na chápaní osobnosti človeka ako komplexu rôznych rol (Landy, 1994, 2009). Fungovanie vo svete je teda prehrávanie rozličných rol, ako to Goffman (1990) popísal v postmodernej sociologickej teórii. Rolová teória predpokladá, že jedno self ako také neexistuje, ale identita človeka sa buduje cez rozličné formy bytia – jednotlivé roly. Každá rola má svoju protirolu, ktorá nie je jej protikladom, ale dopĺňa ju ako druhá strana mince, podobne ako v Jungov archetyp Tieňa. Cieľom terapie je teda, aby človek dokázal akceptovať všetky roly ako cenné súčasti svojej osobnosti. V mnohých prípadoch je potrebné ľuďom pomôcť rozšíriť svoj rolový repertoár a schopnosť efektívne hrať roly primerane svojim túžbam a sociálnym situáciám, čo pomáha pri zvládaní záťažových situácií a zmenách.

UKÁŽKA A ANALÝZA VYBRANEJ TECHNIKY ROLOVEJ TEÓRIE A METÓDY

Terapeut zvolí prácu prostredníctvom príbehu, ktorý zahŕňať štyri komponenty tzv. Cesty hrdinu. Vyzve klienta, aby porozprával jednoduchý príbeh, ktorý bude obsahovať hrdinu, cieľ, kam sa chce hrdina dostať, prekážky na ceste a sprievodcu, ktorý hrdinovi pomáha dostať sa do cieľa. Aj keď sa klient snaží vymyslieť fiktívny príbeh (princíp projekcie), automaticky premýšľa o situáciách, ktoré sa dejú v jeho živote (prepojenie drámy a každodenného života). Hrdina a cieľ ako aj sprievodca a prekážka predstavujú roly a protiroly. Pri prehrávaní príbehu (princíp rolovej hry a personifikácie) často dochádza k situáciám a uvedomeniu, že prekážka sa stáva nápmocnou, čo naznačuje, že rola a protirola sú „dve strany tej istej mince“. Klient si uvedomí ich význam a začne prekážky akceptovať – nesnaží sa ich zničiť, alebo sa ich zbaviť (empatia prostredníctvom stelesnenia).

V rolovej metóde sa prehráva fantazijný príbeh, ktorý sa v myšli klienta spája s realitou. Terapeut pôsobí ako sprievodca procesom, ktorý dopĺňa a posúva hru, reflektuje a navrhuje spôsob prehrávania podľa pozorovanej potreby zníženia alebo zvýšenia distancie.

VÝVINOVÉ PREMENY

Vývinové premeny (angl. developmental transformations – DvT) predstavujú dramaterapeutický prístup, ktorý vytvoril Johnson (1982, 2009). Využívajú stelesnenú hru ako prostriedok kontaktu s myšlienkami a pocitmi. Aktivácia tela vo voľnej hre s terapeutom ako spoluhráčom, pôsobí ako zdroj terapeutickej zmeny, pretože poskytuje príležitosť prekonať stereotypné správanie a odpovede, ktoré by človek produkoval pri verbálne vedenej terapii (Johnson et al., 2003). Dramaterapeut vstupuje s klientom do hrovej interakcie

prostredníctvom rituálu vytvorenia imaginatívneho priestoru, v ktorom sa dodržiava pravidlo neubližovať, ale v ktorom je inak všetko dovolené a stáva sa súčasťou hry. Johnson rozlišuje štyri úrovne hry: hra na povrchu, hra osoby, intímna hra a hlboká hra. Cieľom terapie je postupne sa dostať z povrchovej úrovne hry hlbšie, k ľudskej podstate, túžbam a potrebám. Terapeut tento proces naviguje cez stelesnenú hru a tzv. stretnutia (z angl. encounters) – okamihy spojenia hráčov v hre. V spoločnej hre neustále dochádza k premenám. Dramaterapeut sa zameriava na objavujúce sa prvky, zvýrazňuje ich, pomáha ich rozvíjať

a interpretovať, reflektuje ich pre spoluhráča v hre prostredníctvom zrkadlenia alebo provokácie. Terapeut je klientovi k dispozícii ako objekt a nástroj hry a umožňuje interakciu.

V hre sa používa pohyb a zvuk. Interakcie sa môžu rozvinúť aj do konania v príbehu. Hráči sa neustále pohybujú na hranici fantázie a reality, voľne medzi nimi „prepínajú“, čo Johnson nazýva diskrepantnou komunikáciou (Johnson, 2009). Podobne ako v rolovej teórii, aj vo vývinových premenách sa pracuje s rolou ako s kľúčovým konceptom. Rola vyvstáva z dynamického plynutia objavujúcich sa obrazov, myšlienok a pocitov (Johnson et al., 2003). Prostredníctvom vývinových premien je možné dosiahnuť prepojenie medzi viacerými existujúcimi rolami človeka a odpútať sa od dysfunkčných, nerozvinutých alebo zraňujúcich rol.

UKÁŽKA A ANALÝZA VYBRANEJ TECHNIKY VÝVINOVÝCH PREMIEN

Terapeut a klient hrovým imaginatívnym rituálom prekročenia cez magickú oponu vstúpili do hrového priestoru.

Klient sa pohybuje v priestore a terapeut zrkadlí jeho pohyby, zvyrazňuje a ozvučuje ich vlastným hlasom. Klienta začne hra zaujímať a skúša, čo ešte terapeut po ňom zopakuje, prípadne, čo všetko je povolené – smiešne pohyby, obscénosti, krik alebo smiech (kľúčový proces hry a stelesnenia).

Terapeut sa zapája do hry. Ak sa hra neposúva, terapeut vsunie do hry odpor, provokuje, robí naschvál „zle“, bráni klientovi v pohybe, a pod.. Hra sa môže realizovať neverbálne, alebo aj s imaginatívnym verbalizovaným obsahom. Vede k emocionálnemu uvoľneniu, odviazaniu mysle a racionálnej kontroly.

Terapeut pôsobí ako spoluhráč a nástroj hry, v ktorej sa fluidne vynárajú nové roly a príbehy. Niekedy hru vedie a niekedy nasleduje klienta.

Hra prebieha nelineárne a môže sa kedykoľvek zmeniť. Nemá určený scenár ani priebeh, ohraničuje ju len vytvorený hrový priestor.

NEUROVÝVINOVÁ DRÁMA

V Európe mala okrem iných na rozvoj dramaterapie veľký vplyv Jennings, ktorá predstavila vývinovo orientovaný model dramaterapie Stelesnenie – Projekcia – Rola (z angl. Embodiment – Projection – Role alebo EPR, Jennings, 1998). Neskôr tento koncept rozvinula a hovorila o neurovývinovej hre a dráme (Jennings, 2011). Popisuje vývin dieťaťa a jeho progres v dramatickej hre. Tento koncept sa viaže na teórie Piageta, Winnicotta a iné vývinové teórie. Vývinovo-orientovanú dramaterapiu naviazanú na Eriksonovu teóriu prezentuje v našom kontexte Kováčová (2011).

Medzi prostriedky konceptu EPR patrí rituál, dramatizácia tela, dramatická a rolová hra, v ktorých si dieťa rozvíja flexibilitu, sociálne zručnosti a učí sa prekonávať riziká, čím sa podporuje jeho reziliencia.

- V prvej fáze stelesnenia sa pracuje s pohybom hrubej a jemnej motoriky, zvukom, pohybom a senzorickými skúsenosťami.
- V druhej fáze projekcie sa zapája hra s prírodnými materiálmi, obrázkami, hračkami a predmetmi.
- V tretej fáze sa používajú techniky rolovej hry ako hranie postáv s rôznymi emóciami, interakcia postáv, prehrávanie príbehov a scenárov.

Podľa Jennigsovej modelu môže človek nadobudnúť nový spôsob fungovania tým, že hrá určitú rolu. Prostredníctvom rolovej hry sa postupne stáva novým človekom. Podobne ako iné dramaterapeutické školy aj Jennings (1998) hovorila o približovaní sa k skutočnosti práve prostredníctvom vytvárania odstupe v hre.

UKÁŽKA A ANALÝZA VYBRANEJ TECHNIKY NEUROVÝVINOVEJ DRÁMY

Terapeut a klient ležia na zemi. Terapeut sa pohybuje po bruchu a načiahne sa za dekou, ktorú posunie klientovi. Klient sa zabalí do kľbka a terapeut ho obalí do deky, jemne ho hojdá (fáza stelesnenej hry so silnými senzorickými zážitkami). Do zorného poľa klienta umiestni niekoľko predmetov. Sedí na zemi pri klientovi. Vyberie jeden z predmetov a predstaví ho ako postavičku v hre – kto to je a čo chce. Vyzve klienta, aby si tiež vybral jeden z predmetov. Iniciuje interakciu medzi predmetmi (fáza projekcie). Potom sa postaví a pohybuje sa celým telom tak, akoby sa stal danou postavou (fáza rolovej hry).

Terapeut prevádza klienta procesom všetkých troch štádií hry, pričom podľa uváženia individuálnej potreby zotrváva primeraný čas v jednotlivých štádiách. Vo fáze stlesnenia je dôležitý pocit bezpečia a skúsenosť so sebou, s vlastným telom. Vo fáze projekcie sa zvyšuje distancia a nadobúda vhl'ad. Vo fáze rolovej hry sa pozornosť sústreďuje na skúsenosť s konaním, transfer do reality a nácvik konania roly. Klient prechádza štádiami senzorického, kognitívneho a konatívneho/behaviorálneho procesu. Terapeut udržiava bezpečný priestor a pomáha klientovi dostať sa do ďalšej fázy dramatickej hry.

ZÁVER

Každý z predstavených dramaterapeutických prístupov používa metódy, ktoré vychádzajú z drámy, dramatického umenia a divadla a ich liečivého pôsobenia. Terapeutický potenciál dramatických techník je znásobený interakciou s terapeutom, ktorý rozumie účinkom týchto techník a ponúka primerané príležitosti na preskúmanie problematických oblastí a ich zmenu.

Dramaterapeuti sa odlišujú v spôsobe práce v závislosti od myšlienkovvej „školy“, teoretickej platformy, dramaterapeutického prístupu, v ktorom absolvovali tréning a v ktorom ďalej rozvíjajú svoju klinickú prax. Vďaka teoretickým východiskám konkrétneho prístupu môžu interpretovať prácu s klientom z iného uhla pohľadu a prípadne voliť rozličné kroky v terapii, ako je napríklad rozhodnutie reflektovať alebo nereflektovať na konci terapeutického stretnutia. Pri celkovom zhodnotení však všetky dramaterapeutické prístupy nasledujú spoločné kľúčové princípy.

ZOZNAM POUŽITÝCH BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- CRUZ, A., SALES, C. M. D., ALVES, P., MOITA, G. 2018. The Core Techniques of Morenian Psychodrama: A Systematic Review of Literature. In *Frontiers in Psychology*, roč. 9, článok 1263, pp. 1-11.
- GARCIA, A., BUCHANAN, D. R. 2009. Psychodrama. In D. R. JOHNSON & R. EMUNAH (Eds.) *Current approaches in drama therapy* (2nd ed.). Springfield, IL: Charles C. Thomas, 2009.
- GOFFMAN, E. 1990. *The presentation of self in everyday life*. New York, NY: Doubleday, 1990.
- JENNINGS, S. 1987. Dramatherapy and Groups. In S. JENNINGS (Ed.) *Dramatherapy. Theory and Practice I*. London; New York: Routledge, 1988. pp. 1–18.
- JENNINGS, S. 1998. *Introduction to dramatherapy: Theatre and healing. Ariadne's ball of thread*. London; Philadelphia: Jessica Kingsley, 1998.
- JENNINGS, S. 2011. *Healthy attachments and neuro-dramatic-play*. London; Philadelphia : Jessica Kingsley Publishers, 2011.
- JOHNSON, D. R. 2009. Developmental transformations: Towards the body of presence. In D. R. JOHNSON & R. EMUNAH (Eds.), *Current approaches in drama therapy*. (2nd ed.). Springfield, IL : Charles C. Thomas, 2009. pp. 89–116.
- JOHNSON, D. R. 1982. Developmental approaches in drama therapy. In *The Arts in Psychotherapy*, Vol. 9, No. 3, pp. 183–189. [http://doi.org/10.1016/0197-4556\(82\)90035-1](http://doi.org/10.1016/0197-4556(82)90035-1)
- JOHNSON, D. R., EMUNAH, R. (Eds.). 2009. *Current approaches in drama therapy*. (2nd ed.). Springfield, IL : Charles C. Thomas, 2009.
- JOHNSON, D. R., EMUNAH, R., LEWIS, P. 2009. The development of theory and methods in drama therapy. In D. R. Johnson & R. Emunah (Eds.), *Current approaches in drama therapy*. (2nd ed.). Springfield, IL: Charles C. Thomas, 2009. pp. 16–23.
- JOHNSON, D. R., SMITH, A., JAMES, M. 2003. Developmental transformations in group therapy with the elderly. In C. Schaefer (Ed.), *Play therapy with adults*. New York, NY : Wiley & Sons, 2003. pp. 78–106.
- JONES, P. 2007. *Drama as therapy: Theory, practice, and research* (2nd ed). London; New York: Routledge, 2007.
- KOVÁČOVÁ, B. 2011. *Vývinovo orientovaná dramaterapia: možnosti a limity vo výchove a včasnej intervencii*. Bratislava : Musica Liturgica, 2011.
- KOVÁČOVÁ, B. 2015. Vývinovo orientovaná dramaterapia materskej školy : (obdobie dieťaťa od dvoch do troch rokov). In: *Problémové dieťa v predprimárnom vzdelávaní*. Bratislava : Dr. Josef Raabe, 2015. - S. 1-32.
- LANDY, R. J. 1994. *Drama therapy: Concepts, theories, and practices* (2nd ed.). Springfield, IL : C. C. Thomas, 1994.
- LANDY, R. J. 2009. Role theory and the role method of drama therapy. In D. R. JOHNSON, R. EMUNAH (Eds.), *Current approaches in drama therapy* (2nd ed.). Springfield, IL : Charles C. Thomas, 2009. pp. 65–88.
- LIŠTAKOVÁ, I., VALENTA, M. 2015. *Evaluace v dramaterapii*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015.

- LIŠTIAKOVÁ, I. 2015. Analysis of three approaches in dramatherapy. In *Journal of Exceptional People*, 2015, Vol. 1, No. 6, pp. 19–30.
- MAJZLANOVÁ, K. 2004. *Dramatoterapia v liečebnej pedagogike*. Bratislava: Iris, 2004.
- PITRUZZELLA, S. 2004. *Introduction to dramatherapy: Person and threshold*. Hove; New York: Brunner-Routledge, 2004.
- VALENTA, M. 2006. Vymezení dramaterapie (teatroterapie) a její postavení v systému. In VALENTA, M. et al. *Rukověť dramaterapie a teatroterapie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. s. 5–6.